

<https://doi.org/10.31470/2706-7904-2022-17-89-94>

**ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ВИМІРИ ОБРАЗУ УСПІШНОЇ В УКРАЇНСЬКІЙ
ПОЛІТИЦІ ЖІНКИ**

***Psychosemantic Dimensions of the Successful Women Image
in Ukrainian Politics***

Nataliya Savelyuk

Dr. Sc. in Psychology, Professor,

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine)

nsavelyuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5246-9677>

Oksana Kikinezhdi

Dr. Sc. in Psychology, Professor,

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine)

okiki77777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9240-279X>

Abstract

The abstract summarizes the results of the theoretical analysis of political psycholinguistics and gender psycholinguistics subject areas as relevant branches of applied science. The significance of relevant interdisciplinary studies, in particular, within the framework of the State Strategy for ensuring equal rights and opportunities for women and men for the period up to 2030 in Ukraine is substantiated. In the empirical study, a classic version of the semantic differential with 25 dichotomous scales and a verbal stimulus “successful woman in Ukrainian politics” is used. Among other things, the speech projection of “maternal” (feminine) traits on the generalized image of an effective female politician in a sub-sample of female students and “paternal” (masculine) qualities in a sub-sample of male students are revealed and interpreted. In general, according to the results of the psychosemantic research, the manifestation of contradictions between the traditional patriarchal constructions of society and the newer practices of representing a new type of gender relations such as egalitarian has been established.

Key words: *political psycholinguistics, gender psycholinguistics, woman in politics, masculinity, femininity, psychosemantics, image.*

Вступ

Політична психолінгвістика та гендерна психолінгвістика – актуальні галузі сучасної прикладної психолінгвістики, предмети яких активізували свій міждисциплінарний перетин в Україні в умовах повноцінного входження в європейський правовий та соціокультурний простір. Політична психолінгвістика досліджує та описує мовленнєву діяльність політичних лідерів, а також відповідну мовленнєву активність громадян як потенційних виборців. Згідно з новітнім психолінгвістичним підходом до створення функціональної класифікації мов світу, що розробляється та упроваджується Л. Калмиковою, Н. Харченко, І. Мисан (2021), політичну мовленнєву активність відносимо до сфери «вторинно функціональних» мов із дуже різними та значущими функціями (там само: 50). Активно розвивається і гендерна психолінгвістика, предметом дослідження якої є аналіз фемінного і маскулінного лексиконів, вербальне вираження гендерно маркованих значень, теорія мовної особистості крізь гендерно орієнтовану призму світорозуміння й ін. (Космеда та ін., 2014: 69).

У міждисциплінарних рамках комплексного наукового дослідження предмети політичної та гендерної психолінгвістики перетинаються як через спільні категорії теоретичного аналізу («влада», «статус»), так і через актуальні практичні завдання досягнення паритетної демократії у сфері політики. Зокрема, у схваленій Кабінетом Міністрів України Державній стратегії забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року як напрямок подальшої національної політики окреслено: «Участь жінок у роботі директивних органів і в процесі прийняття рішень» (Стратегія, 2022).

В Україні досліджуються особистості як політиків, так і політикинь, проте в цих дослідженнях переважно або не використовуються власне психолінгвістичні методи (Кияшко, 2014), або в аналізі результатів не враховується стать досліджуваних осіб, і гендерні особливості окремо не аналізуються (Соснюк & Остапенко, 2015). У зв'язку з цим варто зазначити, що важливо вивчати та аналізувати мовлення не тільки політичних лідерів, а й усіх суб'єктів, котрі сприймають, осмислюють, ретранслюють політичні тексти й нерідко крізь відповідну мовленнєвомовну активність відтворюють ті або інші тенденції гендерної дискримінації як статусно-рольової нерівності.

Методи і методики дослідження

У дослідженні використано стандартний семантичний диференціал із 25 дихотомійними шкалами. В рамках наукової теми вербальним стимулом для шкалювання стало поняття «успішна в українській політиці жінка». Факторний аналіз кількісних даних здійснювався за допомогою «SPSS» (версія 17.0).

Сформована на засадах поінформованості та добровільної згоди вибірка складала 135 здобувачів вищої освіти (середній вік – 18,6 року), котрі на момент проведення дослідження навчалися на різних курсах та за різними освітніми програмами Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (м. Київ), Національного політехнічного університету «Харківський політехнічний інститут» і Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. У загальній вибірці виокремлено дві субвибірки: «дівчата» (63 студентки) та «юнаки» (72 студента).

Результати

За результатами факторного аналізу у першій субвибірці виокремлено 8 значущих факторів, які разом обумовлюють 67.30% дисперсії (табл. 1).

Таблиця 1

Образ «успішної в українській політиці жінки» у субвибірці «дівчат»

№ з/п	Фактор (дисперсія, яку пояснює)	Шкали, які увійшли до складу (зі значущими навантаженнями)
1	F1 « <i>Моральна атрактивність</i> » (17,17%)	«хороша» (0,77), «життєрадісна» (0,75), «приємна» (0,72), «добра» (0,69), «рідна» (0,64), «відкрита» (0,61), «м'яка» (0,53), «улюблена» (0,52), «проста» (0,42)
2	F2 « <i>Оптимістичність</i> » (8,80%)	«радісна» (0,83), «легка» (0,71), «чиста» (0,55)
3	F3 « <i>Молода лабільність</i> » (8,16%)	«молода» (0,71), «розумна» (0,66), «відкрита» (0,54), «швидка» (0,52)
4	F4 « <i>Ніжність</i> » (7,98%)	«волога» (0,82), «розслаблена» (0,73), «улюблена» (0,46)
5	F5 « <i>Непоступливість</i> » (7,62%)	«жорстка» (0,71), «сильна» (0,70), «складна» (0,52), «тверда» (0,40)
6	F6 « <i>Самоактивність</i> » (6,59%)	«велика» (0,71), «організована» (0,64), «активна» (0,52)
7	F7 « <i>Запальний розум</i> » (6,02%)	«гаряча» (0,87), «розумна» (0,40)
8	F8 « <i>Економічний прагматизм</i> » (4,96%)	«дешева» (0,78), «активна» (0,50)

Отже, найбільш значущим психосемантичним фактором, виокремленим у смисловому контексті вербалізації студентками образу «успішної в українській політиці жінки», є «Моральна атрактивність». У взаємозв'язках із домінантними за своїми навантаженнями шкалами («хороша»,

«життєрадісна», «приємна», «добра» та «рідна») типові фемінні якості («відкрита», «м'яка») набувають морально релевантних конотацій, а також афективної близькості та прийнятності. Це дає підстави стверджувати, що провідний фактор у зазначеній психосемантичній структурі ілюструє проєкцію рис матері (або іншої близької фемінної особи) на узагальнений образ успішної жінки-політикині.

Назагал студентки найбільш впевнені, що «успішна в українській політиці жінка»: «розумна» ($\bar{x} = 2,82$), «активна» ($\bar{x} = 2,68$), «сильна» ($\bar{x} = 2,50$), «організована» ($\bar{x} = 2,48$), «чиста» ($\bar{x} = 2,35$), «приємна» ($\bar{x} = 2,23$), «швидка» ($\bar{x} = 2,21$), «відкрита» ($\bar{x} = 1,90$), «життєрадісна» ($\bar{x} = 1,89$), «радісна» ($\bar{x} = 1,84$), «улюблена» ($\bar{x} = 1,66$), «хороша» ($\bar{x} = 1,65$) і «коштовна» ($\bar{x} = 1,55$).

Більшість із цих характеристик відповідають традиційному стереотипу маскулінності («розумна», «активна», «сильна» тощо). На нашу думку, це засвідчує контраверсійність між усвідомленими вербалізаціями дівчат (оцінки шкал семантичного диференціалу) та їх латентними гендерними стереотипами (кореляційне поєднання шкал у факторах). Вони мовленнєво балансують у сучасному соціумі, що швидко змінюється: у своїх відкритих висловлюваннях конформно піддаються впливу образу «успішної чоловічої політики», тоді як у глибинних інтенціях тяжіють до фемінної політикині, котра би захищала, опікувалася ними, неначе «рідна мати».

У другій субвибірці виокремлено теж 8 значущих факторів, які спільно обумовлюють 74,86% дисперсії (табл. 2).

Таблиця 2

Образ «успішної в українській політиці жінки» у субвибірці «юнаків»

№ з/п	Фактор (дисперсія, яку пояснює)	Шкали, які увійшли до складу (зі значущими навантаженнями)
1	F1 «Впливовий розум» (14,96%)	«відкрита» (0,83), «чиста» (0,80), «розумна» (0,73), «сильна» (0,65), «активна» (0,52), «дешева» (0,50), «хороша» (0,43)
2	F2 «Моральна атрактивність» (10,08%)	«добра» (0,90), «приємна» (0,61), «улюблена» (0,55), «хороша» (0,47), «м'яка» (0,43)
3	F3 «Весела доступність» (9,69%)	«проста» (0,84), «гладка» (0,71), «життєрадісна» (0,51)
4	F4 «Життєдайність» (9,66 %)	«велика» (0,76), «світла» (0,75), «організована» (0,67), «волога» (0,62)
5	F5 «Близька молодість» (8,13%)	«рідна» (0,81), «молода» (0,68)
6	F6 «Запальна організованість» (7,99%)	«гаряча» (0,82), «організована» (0,54), «тверда» (0,53)
7	F7 «Оптимістичність» (7,93%)	«легка» (0,82), «радісна» (0,72), «молода» (0,43), «хороша» (0,40)
8	F8 «Динамічність» (6,44%)	«швидка» (0,80)

Отже, у юнаків найвагомійший фактор вербалізованого образу «успішної в українській політиці жінки» формують конструкти як морально релевантні (наприклад, «чиста»), так і пов'язані з традиційними маскулініними якостями («розумна», «сильна», «активна»). Інакше кажучи, якщо у студенток на відповідний образ проєктуються типові «материнські» риси, то у студентів, навпаки, «батьківські», що вписується у загальні закономірності гендерної ідентифікації особистості.

Юнаки впевнені в тому, що «успішна в українській політиці жінка»: «приємна» ($\bar{x} = 2,43$), «активна» ($\bar{x} = 2,14$), «життєрадісна» ($\bar{x} = 2,14$), «розумна» ($\bar{x} = 2,09$), «організована» ($\bar{x} = 1,97$), «улюблена» ($\bar{x} = 1,97$), «рідна» ($\bar{x} = 1,86$), «чиста» ($\bar{x} = 1,85$), «коштовна» ($\bar{x} = 1,8$), «хороша» ($\bar{x} = 1,74$), «швидка» ($\bar{x} = 1,74$), «відкрита» ($\bar{x} = 1,66$), «радісна» ($\bar{x} = 1,66$) і «сильна» ($\bar{x} = 1,54$).

Описані характеристики в цілому відповідають змішаному морально-маскулінному вербалізованому образу «успішної в українській політиці жінки», що виявився у складі першого фактору. Інакше кажучи, у студентів, на відміну від студенток, не спостерігається контраверсійність між оцінками окремих шкал та узагальненим наповненням домінантної психосемантичної структури. Це, на нашу думку, обумовлене тим, що юнаки живуть у співмірному з їх ідеалами соціальному світі, яким політично керують переважно чоловіки.

Висновки

Якісний та кількісний порівняльний аналіз психосемантичних структур, експлікованих у двох субвибірках, дає змогу узагальнити конкретні гендерні особливості, що втілюються у політично релевантній мовленнєвомовній активності студентської молоді. У дівчат у контексті вербалізації образу «успішної в українській політиці жінки» як домінантний виокремлено фактор «Моральна атрактивність», у юнаків – «Впливовий розум». У зв'язку з цим констатовано мовленнєву проєкцію «материнських» (фемінних) рис на узагальнений образ ефективно жінки-політикині в першій субвибірці та «батьківських» (маскуліних) якостей – у другій, що відповідає психологічним закономірностям гендерної ідентифікації особистості.

З усім тим, констатовано і прояви когнітивного дисонансу: з одного боку, морально релевантні шкали увійшли зі значущим факторним навантаженням до складу домінантних психосемантичних структур в оцінюванні образу жінки-політикині; з іншого боку, відповідні шкали як суб'єктивно значущі дескриптори отримали відносно низькі прямі кількісні оцінки.

Як зазначають дослідники, у гендерному просторі сучасного суспільства існують суперечності, в основі яких, з одного боку, традиційно-патріархальні стосунки, а з іншого боку, практики репрезентації нового типу взаємин статей – партнерського. При цьому спостерігається більша консервативність гендерних стереотипів у юнаків та посилення нових (егалітарних, демократичних) цінностей – у дівчат (Kikinezhdi et al., 2020). Зазначені розбіжності, згідно з результатами нашого емпіричного дослідження, виявилися у гендерних особливостях вербалізації образу «успішної в українській політиці жінки».

Отримані результати не дають підстави стверджувати про гендерні тенденції об'єктивних політичних орієнтацій студентської молоді, проте вони є значущим психолінгвістичним індикатором її потреб як суб'єкта мовлення у сфері політики, так і інших важливих сферах життєдіяльності.

Література

- Калмикова, Л.О., Харченко, Н.В. & Мисан, І.В. (2021). Важливі теоретико-методологічні проблеми сучасної психології. *Габітус*, 10, 42–51. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.7>
- Космеда, Т.А., Карпенко, Н.А., Осіпова, Т.Ф., Саліонович, Л.М., & Халіман, О.В. (2014). Т.А. Космеда (Ред). *Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика: колективна монографія*. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; Дрогобич: Коло.
- Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#n15>
- Соснюк, О.П., & Остапенко, І.В. (2015). Психосемантичний аналіз особливостей сприймання студентською молоддю іміджу сучасних політиків. *Проблеми політичної психології*, 2(16), 254–261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2015_2_25
- Кияшко, Л.О. (Ред.). (2014). *Формування навичок ефективної політичної участі молоді: технології психологічного супроводу*. (Монографія). Київ: Міленіум.
- Kikinezhdi, O. M., Zhyska, H.Ya., Chip, R.S., Vasykevych, Ya.Z., & Hovorun, T.V. (2020). Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*, 8, 538–554. <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2020.08.03.31>